ISSN:2828-6235
Impact factor:13.77

International Journal of Literature and Language Studies(IJLLS)

Boshlang‘ich ta’limda sun’iy intellektdan foydalanish: imkoniyatlar va muammolar

Sultonova Gulhayo Jasurbek qizi
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi Urganch Ranch universiteti
doi:https://doi.org/10.5281/zenodo.22972107

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada zamonaviy raqamli ta’lim muhitining muhim tarkibiy qismiga aylanib borayotgan sun’iy intellekt texnologiyalaridan boshlang‘ich ta’lim jarayonida foydalanishning pedagogik imkoniyatlari, amaliy ahamiyati va yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolari kompleks ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotda sun’iy intellekt vositalarining o‘quvchilarning individual ta’lim ehtiyojlarini hisobga olish, o‘quv materiallarini yosh va bilim darajasiga moslashtirish, interaktiv topshiriqlar yaratish, tezkor teskari aloqa berish hamda o‘qituvchining metodik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash imkoniyatlari yoritiladi. Shu bilan birga, boshlang‘ich maktab yoshidagi o‘quvchilarning psixologik va pedagogik xususiyatlari hisobga olingan holda sun’iy intellektdan foydalanishning chegaralari ham muhokama qilinadi. Xususan, tayyor javoblarga ortiqcha tayanish, mustaqil va tanqidiy fikrlashning susayishi, noto‘g‘ri axborotdan foydalanish, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, raqamli tengsizlik hamda o‘qituvchi nazoratining ahamiyati kabi masalalarga alohida e’tibor qaratiladi. Maqolada sun’iy intellektni o‘qituvchining o‘rnini bosuvchi vosita sifatida emas, balki pedagogik maqsadlarni amalga oshirishni qo‘llab-quvvatlovchi texnologik imkoniyat sifatida qo‘llash zarurligi asoslanadi. Shuningdek, undan samarali foydalanishning asosiy shartlari sifatida yoshga moslik, pedagogik maqsadga muvofiqlik, insoniy nazorat, axborot xavfsizligi va o‘quvchining mustaqil faoliyatini saqlab qolish tamoyillari ilgarisuriladi.
Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, sun’iy intellekt, raqamli pedagogika, ta’lim texnologiyalari, individuallashtirilgan ta’lim, mustaqil fikrlash, tanqidiy fikrlash, pedagogik nazorat.

АННОТАЦИЯ: В данной статье всесторонне анализируются педагогические возможности, практическое значение и возможные проблемы использования технологий искусственного интеллекта в начальном образовании, которые становятся важной составляющей современной цифровой образовательной среды. Исследование освещает возможности инструментов искусственного интеллекта учитывать индивидуальные образовательные потребности учащихся, адаптировать учебные материалы к возрасту и уровню знаний, создавать интерактивные задания, предоставлять мгновенную обратную связь и поддерживать методическую деятельность учителя. Одновременно обсуждаются и ограничения использования искусственного интеллекта с учетом психолого-педагогических особенностей учащихся начальной школы. В частности, особое внимание уделяется таким вопросам, как чрезмерная опора на готовые ответы, ослабление самостоятельного и критического мышления, использование неверной информации, защита персональных данных, цифровое неравенство и важность контроля со стороны учителя. В статье утверждается, что искусственный интеллект следует использовать не как замену учителю, а как технологическую возможность, поддерживающую реализацию педагогических целей. В нем также выдвигаются принципы соответствия возрасту, педагогической целесообразности, человеческого контроля, информационной безопасности и поддержания самостоятельности учащихся как основные условия его эффективного использования.
Ключевые слова: начальное образование, искусственный интеллект, цифровая педагогика, образовательные технологии, индивидуализированное образование, самостоятельное мышление, критическое мышление, педагогический контроль.

ABSTRACT: This article provides a comprehensive analysis of the pedagogical potential, practical significance, and potential challenges associated with the use of artificial intelligence (AI) technologies in primary education—technologies that are becoming a vital component of the modern digital educational environment. The study highlights the capacity of AI tools to address students' individual learning needs, adapt instructional materials to age and proficiency levels, create interactive tasks, provide immediate feedback, and support teachers in their instructional work. At the same time, the article discusses the limitations of AI usage, taking into account the psychological and developmental characteristics of primary school students. Particular attention is paid to issues such as over-reliance on ready-made answers, the potential erosion of independent and critical thinking skills, the use of inaccurate information, personal data protection, the digital divide, and the necessity of teacher oversight. The article argues that AI should not be viewed as a replacement for the teacher, but rather as a technological resource that supports the achievement of pedagogical goals. It also outlines key principles for effective implementation: age-appropriateness, pedagogical soundness, human oversight, information security, and the preservation of student autonomy.
Keywords: primary education, artificial intelligence, digital pedagogy, educational technologies, personalized learning, independent thinking, critical thinking, pedagogical oversight.

KIRISH

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta’lim tizimining mazmuni, metodlari va tashkiliy shakllariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim jarayoniga kirib kelishi o‘qitish va o‘rganish jarayonini yangi imkoniyatlar bilan boyitish bilan bir qatorda, pedagogik faoliyat oldiga yangi savollarni ham qo‘ymoqda. Sun’iy intellekt yordamida ta’limiy materiallarni qayta ishlash, turli darajadagi topshiriqlar yaratish, o‘quvchining javoblarini tahlil qilish, individual tavsiyalar ishlab chiqish va o‘qituvchining ayrim metodik vazifalarini yengillashtirish imkoniyati mavjud. Biroq boshlang‘ich ta’lim bosqichida ushbu texnologiyalardan foydalanish masalasi yuqori sinflar yoki oliy ta’limdagidan tubdan farq qiladi. Chunki boshlang‘ich maktab davrida bolaning o‘qish, yozish, hisoblash, muloqot qilish, mustaqil fikrlash, savol berish va atrof-muhitni anglash kabi fundamental ko‘nikmalari shakllanadi. Shu sababli texnologik vositaning mavjudligi uning avtomatik ravishda pedagogik jihatdan foydali ekanligini anglatmaydi. Sun’iy intellektdan foydalanish bolaning tayyor ma’lumotni qabul qilishi bilan cheklanib qolmasdan, uning fikrlashi, izlanishi, muammoni mustaqil hal qilishi va o‘z xulosasini shakllantirishiga xizmat qilishi kerak. Aks holda, texnologik qulaylik ta’limning asosiy maqsadi bo‘lgan shaxsiy va intellektual rivojlanish jarayonini zaiflashtirishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich ta’limda sun’iy intellektdan foydalanish masalasini faqat texnik innovatsiya sifatida emas, balki didaktik, psixologik, axloqiy va metodik jihatlarni qamrab oluvchi murakkab pedagogik hodisa sifatida o‘rganish zarur. Mazkur maqolaning dolzarbligi ham aynan shundan kelib chiqib, sun’iy intellektning boshlang‘ich ta’limdagi real imkoniyatlarini uning ehtimoliy cheklovlari va xavflari bilan birgalikda tahlil qilish, undan pedagogik maqsadga muvofiq va mas’uliyatli foydalanish shartlarini aniqlash bilan belgilanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Mazkur tadqiqotda boshlang‘ich ta’limda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari va yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarini aniqlash maqsadida nazariy-tahliliy, qiyosiy va tizimli yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini zamonaviy pedagogika, raqamli ta’lim, boshlang‘ich ta’lim metodikasi hamda sun’iy intellektning ta’lim jarayonidagi o‘rniga oid ilmiy-nazariy qarashlarni o‘rganish tashkil etdi. Dastlab sun’iy intellektning ta’lim jarayonidagi funksional imkoniyatlari, jumladan, o‘quv materiallarini moslashtirish, topshiriqlarni individuallashtirish, tezkor teskari aloqa tashkil etish va

o‘qituvchining metodik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash kabi yo‘nalishlar tahlil qilindi. Keyingi bosqichda ushbu imkoniyatlarning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh, psixologik va bilish xususiyatlariga mosligi qiyosiy jihatdan ko‘rib chiqildi. Shuningdek, sun’iy intellektdan foydalanish natijasida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan tayyor javoblarga qaramlik, mustaqil fikrlashning cheklanishi, noto‘g‘ri axborotni qabul qilish, shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligi va raqamli tengsizlik kabi muammolar tizimli ravishda o‘rganildi. Tadqiqot davomida texnologiyaning samaradorligi uning mavjudligi bilan emas, balki aniq pedagogik maqsadga xizmat qilishi, o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlashi va o‘qituvchi nazorati ostida qo‘llanilishi mezonlari asosida baholandi. Shu orqali boshlang‘ich ta’limda sun’iy intellektdan foydalanishning texnik emas, avvalo, pedagogik jihatdan asoslangan modelini aniqlashga e’tibor qaratildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’limda sun’iy intellekt texnologiyalaridan pedagogik maqsad asosida foydalanilganda o‘quv jarayonining ayrim jihatlarini takomillashtirish uchun keng imkoniyatlar mavjudligini ko‘rsatdi. Avvalo, sun’iy intellekt yordamida bir xil mavzu doirasida turli murakkablik darajasiga ega bo‘lgan topshiriqlarni shakllantirish mumkinligi aniqlandi. Bu o‘quvchilarning bilim darajasi, o‘zlashtirish sur’ati va individual ehtiyojlari o‘rtasidagi farqlarni hisobga olish imkonini beradi. Masalan, bir o‘quvchiga mavzuni mustahkamlashga qaratilgan sodda mashqlar berilsa, boshqa o‘quvchiga shu mavzu asosida tahliliy yoki muammoli topshiriqlar taklif etilishi mumkin. Ikkinchi muhim natija — o‘quv materiallarini interaktiv va o‘quvchining yoshiga mos shaklda tayyorlash imkoniyatidir. Sun’iy intellekt yordamida matn asosida savollar, mantiqiy vazifalar, kichik hikoyalar, lug‘at mashqlari va turli didaktik topshiriqlarni ishlab chiqish o‘qituvchining vaqtini tejashi mumkin. Shuningdek, texnologiya o‘quvchining javobini tahlil qilish va xatolarni aniqlash jarayonida qo‘shimcha vosita sifatida xizmat qilishi mumkin. Biroq tadqiqot natijalari sun’iy intellektning samarasi uning mustaqil ta’lim berishida emas, balki o‘qituvchi tomonidan to‘g‘ri tashkil etilgan pedagogik jarayon tarkibida qo‘llanilishida namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi. Ayniqsa, o‘quvchiga tayyor javobni taqdim etish o‘rniga, uni fikrlashga, savol berishga, dalil izlashga va o‘z xulosasini shakllantirishga undaydigan topshiriqlardan foydalanish muhimdir. Natijada sun’iy intellekt boshlang‘ich ta’limda o‘qituvchini almashtiruvchi mexanizm emas, balki individuallashtirish, interaktivlik va teskari aloqani kuchaytiruvchi yordamchi pedagogik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar boshlang‘ich ta’limda sun’iy intellektdan foydalanish masalasiga faqat texnologik yangilik nuqtayi nazaridan emas, balki bolaning ta’limiy va shaxsiy rivojlanishi bilan bog‘liq pedagogik jarayon sifatida yondashish zarurligini ko‘rsatadi. Sun’iy intellektning o‘quv materiallarini individuallashtirish, topshiriqlarni turli darajada shakllantirish va tezkor teskari aloqa berish imkoniyatlari o‘qituvchining metodik faoliyatini qo‘llab-quvvatlashi mumkin. Biroq boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlari sababli texnologiyadan foydalanish yuqori darajadagi nazorat va aniq pedagogik chegaralarni talab qiladi. Eng muhim muammolardan biri o‘quvchining tayyor javoblarga ortiqcha tayanib qolish ehtimolidir. Agar sun’iy intellekt topshiriqni bajarishning barcha bosqichlarini o‘quvchi o‘rniga amalga oshirsa, bolaning izlanishi, xato qilish orqali o‘rganishi va mustaqil xulosa chiqarishi uchun zarur bo‘lgan faol intellektual jarayon qisqarishi mumkin. Shu sababli AI vositalaridan foydalanishda “tayyor javob” berishdan ko‘ra, yo‘naltiruvchi savollar, izohlar, muammoli vaziyatlar va fikrlashga undovchi topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, sun’iy intellekt tomonidan taqdim etilgan ma’lumotlarning har doim ham to‘g‘ri bo‘lmasligi o‘qituvchi nazoratining zarurligini kuchaytiradi. Boshlang‘ich ta’limda axborotning mazmuni bilan bir qatorda uning yoshga mosligi, tushunarliligi va tarbiyaviy jihatdan maqbulligi ham tekshirilishi kerak. Shaxsiy ma’lumotlarning himoyasi, texnologiyadan foydalanish imkoniyatlaridagi tengsizlik va raqamli vositalarga haddan tashqari bog‘lanish ham alohida e’tibor talab qiladigan masalalardir. Demak,

sun'iy intellektning pedagogik qiymati uning qanchalik zamonaviy yoki murakkab ekanligi bilan emas, balki o'quvchining mustaqil fikrlashi, ijodiy faolligi va ta'limdagi faol ishtirokini qay darajada qo'llab-quvvatlashi bilan belgilanadi.

XULOSA

Boshlang'ich ta'limda sun'iy intellektdan foydalanish zamonaviy ta'lim jarayonini takomillashtirish uchun yangi pedagogik imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Tadqiqot davomida aniqlangan natijalar sun'iy intellekt yordamida o'quv materiallarini o'quvchilarning individual ehtiyojlari va tayyorgarlik darajasiga moslashtirish, turli murakkablikdagi topshiriqlar yaratish, interaktiv mashg'ulotlarni tashkil etish hamda o'qituvchining metodik faoliyatini qo'llab-quvvatlash mumkinligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, texnologiyadan foydalanish jarayonida o'quvchining tayyor javoblarga qaram bo'lib qolishi, mustaqil va tanqidiy fikrlash faolligining pasayishi, noto'g'ri axborotni qabul qilishi, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi va raqamli imkoniyatlar tengsizligi kabi muammolarni ham hisobga olish zarur. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida bolaning asosiy maqsadi texnologiyadan foydalanishni o'rganish emas, balki mustaqil fikrlash, savol berish, izlanish, muammoni hal qilish va o'z fikrini asoslash kabi fundamental kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat. Shu sababli sun'iy intellekt o'qituvchining o'rnini bosuvchi vosita sifatida emas, balki ta'lim jarayonini qo'llab-quvvatlovchi texnologik imkoniyat sifatida qo'llanishi lozim. Uning samarali modeli pedagogik maqsadga muvofiqlik, yoshga moslik, o'qituvchi nazorati, axborot xavfsizligi va o'quvchining mustaqil faoliyatini saqlab qolish tamoyillariga asoslanishi kerak. Shunday yondashuvgina sun'iy intellektning texnik imkoniyatlarini bolaning intellektual va shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladigan pedagogik vositaga aylantirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmedov B. A. Raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish metodikasi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
2. Azizov A. A. Pedagogik texnologiyalar va innovatsion ta'lim. — Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021.
3. Jo'rayev R. H., Tolipov O'. Q. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.
4. Qodirov B. R. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. — Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2021.
5. Luckin R., Holmes W., Griffiths M., Forcier L. B. Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. — London: Pearson, 2016.
6. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. — Paris: UNESCO, 2023.